

Rabelais eta Euskera

Antziñako prantzes idazle ospetsu onek, 1543 urtean argitaturiko PANTAGRUEL deritzan bere liburuan, zatitxo bat euskeraz azaltzen duala ezaguna da. Ez dakigu nola, Rabelais biurriak sartu zuan euskera bere lanean. Adar-jotzalle aundia izaki gure gizona eta Pantagruel eta Panurgo adiskideen arteko itzaldietan prantzesa ez ezik: gaztelera, holandesa, danes, griego, bretoi, latin, arabe, aleman, ingeles eta euskera erabiltzen ditu. Itzaldi gaiak jan-edanaren inguruan dira guziak. Eta ontan euskaldunok mutillak gerala ezin ukatu.

Alabaifia, Rabelais'ek agertzen digun euskera, arras illun eta ulergaitza dugu. Itzak oker artu ta utsez beteak daude. Paperera aldatu zituanak ez zekien, nunbait, gure izkera. Eta buru-auste polita gaurko euskaldunentzat zer esan nai duan asmatzea.

1921 garren urtean Bayona'ko *Gure Herria* aldizkariak bere irakurleai otsegin zien ea nork azaltzen ote zuen obekienik Pantagruel'en euskal zati ura. Julien Vinson izkerazale jakintsua izan zan lenengo bere iritzia eman zuana. Ondoren, Beignatborde, Dassance, Elissalde, Elgezabal, Etxeberri, Daranatz eta Mugarre jaunek beren itzulpenak bidali zituzten. Azkenik, baita japoitar euskeltzale batek, Yotsema izenekoak ere, esan zuan bere ustea. Guzien artean, ordea, ez zuten gauza erabat zuritu eta auzia erabakirik gabe gelditu zan.

Orain bizpairu urte gai ortaz mintzatzen ari nintzaiola nere adiskide Clément Jaureguiberry xuberotarrari, berak *Le Miroir de la Soule* deitu paperean argitara zuan itzulpena eskura zidan, nere iruiko, orain arte egin dan oso ta zeatzena.

Baiñan Rabelais'en euskal "texto" ori gure irakurleok berez aztertu dezaten itzez-itz *Pantagruel* liburuan agertzen dan bezelaxe aldatzera noakizute:

"Jona andie guaus sa goussietan be harda er remedio beharde bersela ysser landa. Anbates otoy y es nausu ey nessassu gourray proposian ordine den. Nonyssena bayta fascheria egabe gen herassy badia sadassu noura assia. Aran hondouan gual de eydassu nay dassuna. Estou oussyc eguinan soury hin er darstura eguy harm. Genicoa plasar vadu."

¡Yesu! Zer da naaste-borraste au? Benetan *jerolifiko* bat. Baiñan Jaureguiberry'ren begi zorrotzak illunpe ori zulatzen du utsuneak bete eta itz okerrak onela zuzenduaz:

Handien = aundienak
izer lan da = alfer lan da.
hanbatez = ainbat geiago
nausa = iseka, burla egin
gurari = gogo, deseo
proposian = esamesak
ordi nendin = mozkortu nendin
facheriarik gabe = txantxarik gabe
sin = zin, juramentua
dastatura = txastatzea
eguy harm = egiñala

Eta itzen garbitasuna eta utsuneen betelana egin ondoren, Rabelais'en testoa onela gelditzen da:

“Jauna! Handien gauza guzietan behar da erremedio, behar dena. Hainbatez, otoi, ez, Nausa ez nezazu gurari proposian ordi nendin. Noula izanen bait zen faxeririk gabe! jin erazi ba didazu hour asia! Horen oundorean galda zaidazu nahi duzuna, ez dut hutsik eginen zouri. Ez dastatura eguin ahala.

Jinkoa'k plazer badu.”

Agi danean morroi batek nagusi jaunari esaten dizkion itzak dira. Mutil orrek, nunbait, edaria geitxo maite ote zuan eta nagusiak joku txarra egiten dio baraurik utzirik...

Jaureguiberry'k itz-korapilloa askatzen duan eraz ez datoz guziok bat.

Asieran esan dugu beste sei jaunek gai bera bestela osatu ta irakurri zutela. Gure artean ere itzulpen ezberdina emango liotekenak izango ditugu, noski. Beren usteak azaldu ditzatela bada gogoak ematen ba'die. Geienok euskel-zatia zuberotarrez egiña dala ontzat artzen dute. Baita ere Rabelais'en tankera osoa duala; alegia, tripazaikeri garbia. Ontan dago asmakizunaren giltza.

Ark sortutako *Gargantua* ta *Pantagruel* alkarren antzekoak dituzu: aita ta seme. Aitak jaio ala esan zuan lenengo itza: EDAN! izan omen zan. Eta bai 17.000 beiren esnea zurrupatu ere. Pantagruel eta gure Txanton Piperrri a zer nolako lagun bi uztarri baterako!

Rabelais'en pilosofia *Egisu nai duzuna*, ez da eredutzat artzekoa, baiñan testo-gai ori euskeraz agertu izan dan zaarrenetakoa dala-ta ta garbitasun eta zuriketa egitea, ez da bear bada alperrikako lana izango.

ANTONIO M.ª LABAYEN.